

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Агрополітичний звіт

APD/APB/12/2023

Аналітичний огляд поточного стану та напрямків розвитку аграрної торговельної політики України в 2024 році

Олег Юхновський

Київ, грудень 2023 року

Виконавці

Оперативний партнер

Про проєкт. «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД)

Проєкт. «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федеральним Міністерством продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006 року і наразі до 2024 року та за його замовленням через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг (ІАК), Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Агрікалчер енд Файненс Консалтантс.

Реципієнтом проєкту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». При реалізації важливих заходів для розвитку ринку землі, використання державних земельних площ та приватизації АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проєкту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Проєкт. має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацією між ЄС та Україною. З цією метою Проєкт. має надавати інформацію про німецький, зокрема, східнонімецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

www.apd-ukraine.de

Автор

Олег Юхновський

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

Зміст

1. АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	4
2. Збір врожаю, баланси попиту і пропозиції та прогнози експорту сільськогосподарської продукції на 2023/24 маркетинговий рік	6
3. Зовнішня торгівля України сільськогосподарськими товарами у 2023 році.....	6
3.1. Експорт зернових культур	9
3.2. Експорт олійних культур	11
4. Ланцюги поставок сільськогосподарської продукції	12
5. Заборона ЄС на імпорт певних груп сільськогосподарських товарів з України.....	14
6. Виконання Україною вимог щодо початку переговорного процесу вступу до ЄС	17
7. Підсумки і пропозиції.....	17
Список використаних джерел та літератури:	19

1. АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Прямі та опосередковані збитки українських аграріїв через російську військову агресію перевищили 40 мільярдів доларів США. Також складно оцінити наслідки забруднення сільськогосподарських угідь вибухонебезпечними предметами, руйнування верхніх шарів ґрунту через постійні обстріли та підриви при розмінуванні. За оцінками експертів, понад 174 тисячі квадратних кілометрів українських земель є потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами, і це без врахування тимчасово окупованих регіонів.

Український аграрний сектор наразі зіштовхнувся із значними викликами, які ставлять під загрозу виробництво, прибутковість та інвестиції в цю сферу, а також продовольчу безпеку країни в майбутньому.

Вже другий рік поспіль, за даними аграріїв, собівартість вирощування зерна вища, ніж його готові приймати на елеваторах. І це ще не враховано витрати на логістику до кордону та до портів в ЄС, що підвищує збитковість виробництва зерна.

У результаті в агросекторі склалася критична ситуація щодо фінансових результатів діяльності у 2023 році.

Основні причини:

- блокада Чорного моря та дорога логістика;
- здорожчання пального, агрохімікатів, запчастин, що призвело до підвищення собівартості;
- зниження закупівельних цін;
- руйнування сталих господарських зв'язків через війну;
- створення перешкод для експорту з боку країн ЄС;
- руйнування ворогом аграрної інфраструктури.

Аграрні асоціації зазначають, що через низькі закупівельні ціни та високу собівартість, всі с/г культури, окрім сої, у поточному році є збитковими. прогнозується, що збитки рослинництва складе більше 3 млрд доларів. За оптимістичного сценарію, який передбачає покращення умов роботи морських портів, цей показник може знизитися до 1,2 млрд доларів, але все одно галузь, навіть за найкращих в сучасних умовах прогнозів, буде у великих збитках.

Минулої осені були зменшені посівні площі озимини, але завдяки сприятливим погодним умовам вдалося отримати рекордну врожайність. Очікується, що наступного року посівні площі зменшаться ще більше. При цьому аграрії економлять на добривах та техніці, що дасть негативний накопичувальний ефект, і є ризик, що наступного року отриманий врожай буде значно меншим.

Загалом для всіх агропродовольчих галузей визначальними факторами на наступний рік стануть: динаміка цін на інших зовнішніх ринках, можливість експорту через Чорне море та ЄС, зниження вартості логістики, доступні кредити, ціни на матеріально-технічні ресурси та курс гривні.

До інших ризиків для функціонування аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни відносяться: втрата виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектору (на значній частині сільськогосподарських земель стало неможливим проведення сільськогосподарської діяльності, оскільки вони або окуповані, або перебувають під постійними обстрілами, або заміновані); зменшилися обсяги внесення добрив та засобів захисту рослин, що знижує врожайність сільськогосподарських культур та погіршує якісний склад земель (за попередніми оцінками, внутрішнє споживання азотних добрив знизилося на 40–55 % – з 4,75 млн т. до 2–2,9 млн т); на територіях, де велися активні бойові дії, згубного впливу зазнали сільськогосподарські угіддя, якісний стан яких значно погіршився і в майбутньому потребуватиме виділення суттєвих коштів на їх повернення до активного сільськогосподарського вжитку (значні масштаби воєнного забруднення призведуть до виведення з обробітку на невизначений термін чималих земельних площ, які використовуються для вирощування харчової продукції).

Наразі третина українських земель стала зоною ризикового сільського господарства. Погіршилася забезпеченість сільгосппідприємств технікою, що відбувається на тлі значних втрат основних засобів виробництва внаслідок бойових дій. За оцінками КШЕ, 84,2 тис. одиниць техніки та устаткування є повністю або частково пошкодженими. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), понад 150 тис. працівників продовольчої системи безпосередньо постраждали від війни та були змушені мігрувати.

Перспектива відновлення їх економічної діяльності на власних землях є невизначеною, що може призвести до виходу з аграрного бізнесу або зміни спеціалізації.

У складному становищі опинилися дрібнотоварні виробники, які вирощували сезонну продукцію, відігравали важливу роль у забезпеченні зайнятості й доходів сільського населення; втрачено частину об'єктів інфраструктури зберігання та первинної переробки сільськогосподарської продукції, ускладнився збут продукції на зовнішні ринки. Ворог цілеспрямовано знищував зерносховища, продовольчі склади, логістичну інфраструктуру, а також ускладнював експортні поставки української аграрної продукції, що знизило доходи агровиробників.

Внаслідок широкомасштабної збройної агресії РФ на тривалий час заблоковано українські чорноморські порти – основний канал експортних поставок вітчизняної агропромислової продукції (до вторгнення РФ понад 90% зернових та олійних культур експортувалося саме морським шляхом); виявилися труднощі, пов'язані з інфраструктурою зберігання зерна. За оцінками, дефіцит складських потужностей (10–15 млн т) через знищення зерносховищ збільшився до 20 млн т.

2. Збір врожаю, баланси попиту і пропозиції та прогнози експорту сільськогосподарської продукції на 2023/24 маркетинговий рік

12 жовтня 2023 року Департамент. сільського господарства США (USDA) оновив світовий прогноз балансу основних сільськогосподарських культур на 2023-2024 маркетинговий рік.

Згідно з оновленими прогнозами USDA, в 2023/24 МР показники України щодо виробництва, експорту пшениці та кукурудзи залишаються без змін: виробництво пшениці - 22,5 млн т, кукурудзи – 28,0 млн т; експорт. пшениці - 11,0 млн т, кукурудзи - 19,5 млн т.

Оновлені світові прогнози по пшениці на 2023/24 МР передбачають скорочення пропозиції, зниження споживання, обсягів торгівлі та кінцевих запасів.

Прогноз світових кінцевих запасів кукурудзи в 2023/24 МР скоротився на 1,6 млн т. до 312,4 млн т, що відображає зменшення запасів у США і зростання в Україні та Молдові.

За даними Мінагропродполітики, станом на кінець жовтня в Україні намолочено 63,2 млн тонн нового врожаю, з яких зернових культур — 43,4 млн тонн, олійних — 19,6 млн т. Збір зернових та зернобобових культур проведено на площі 8 849,8 тис. га при врожайності 49,0 ц/га.

Продовжується збір цукрових буряків, їх викопано на площі 155,4 тис. га, накопано 7 334 тис. тонн солодких коренів при врожайності 472,1 ц/га. У листопаді, за оперативною інформацією з полів та враховуючи із врахуванням впливу погодних умов на цьогорічний урожай, оцінку виробництва зернових культур у 2023/24 МРАПК-інформ підвищено до 54,7 млн т. (+2% до сезону 2022/23). Так, валовий збір пшениці очікується нарівні 21,5 млн т. (+4%), ячменю – 5,7 млн т. (+1%) і кукурудзи – 26,0 млн т. (-1%). За оцінками АПК-інформ, внутрішнє споживання зерна в поточному сезоні може становити 17,2 млн тонн, у т.ч. продовольче споживання - 4,1 млн т, кормова потреба – 9,3 млн тонн. Експортний потенціал зерна у 2023/24 МР оцінюється в 34,7 млн т. (-27% до 2022/23 МР), з яких пшениці – 13,0 млн т. (-23%), ячменю – 2,4 млн т. (-12%) і кукурудзи – 19,0 (-30%). Залишки зернових на кінець 2023/24 МР прогнозуються на рівні 6,9 млн т. (+73%) (табл. 1).

	2021/22	2022/23	2023/24	23/24до22/23
Початкові запаси	4 817	13 325	3 954	-70%
Валовийзбір	86 010	53 864	54 679	2%
Загальна пропозиція	90 952	67 341	58 763	-13%
Споживання:	25 396	16 147	17 231	7%
продовольче	4 611	4 230	4 050	-4,3%
кормове	13 325	7 935	9 325	17,5%
Експорт	52 231	47 240	34 675	-27%

Загальний розподіл	77 627	63 387	51 906	-18%
Кінцеві залишки	13 325	3 954	6 858	73%
ПШЕНИЦЯ				
Початкові запаси	1 077	4 391	938	-79%
Валовий збір	32 151	20 729	21 468	4%
Загальна пропозиція	33 232	25 156	22 421	-11%
Споживання:	10 100	7 280	7 450	2%
продовольче	3 597	3 314	3 100	-6%
кормове	3 350	2 300	2 700	17%
Експорт	18 740	16 938	13 000	-23%
Загальний розподіл	28 840	24 218	20 450	-16%
Кінцеві залишки	4 391	938	1 971	x2,6р.
ЯЧМІНЬ				
Початкові запаси	1 009	1 146	940	-18%
Валовий збір	9 437	5 608	5 676	1%
Загальна пропозиція	10 447	6 756	6 618	-2%
Споживання:	3 550	3 100	3 080	-1%
продовольче	37	35	35	=
кормове	2 450	2 300	2 280	-1%
Експорт	5 751	2 716	2 400	-12%
Загальний розподіл	9 301	5 816	5 480	-6%
Кінцеві залишки	1 146	940	1 138	21%
КУКУРУДЗА				
Початкові запаси	2 025	6 904	1 402	-80%
Валовий збір	42 110	26 187	26 038	-1%
Загальна пропозиція	44 153	33 113	27 458	-17%
Споживання:	10 220	4 500	5 400	20%
продовольче	238	178	200	13%
кормове	7 000	3 000	4 000	33%
Експорт	27 029	27 210	19 000	-30%
Загальний розподіл	37 249	31 710	24 400	-23%
Кінцеві залишки	6 904	1 402	3 058	

Табл. 1 Баланси попиту та пропозиції зернових і зернобобових, тис. тонн

3. Зовнішня торгівля України сільськогосподарськими товарами у 2023 році

За даними Державної митної служби України у січні-вересні 2023 р., порівняно з відповідним періодом 2022 р., експорт. продукції аграрного сектору становив 16,1 млрд дол. США, що на 0,5% більше, а імпорт. – 5,04 млрд дол. США, що на 18,7% більше.

Профіцит. зовнішньоторговельного сальдо по групі товарів за УКТ. ЗЕД (1-24) зменшився на 6,1% і становив 11,0 млрд дол. США.

У січні-вересні 2023 р. частка товарів агропродукції в українському експорті усіх товарів становила 59,2%, зростання становило 10,9 в. п. порівняно з січнем-вереснем 2022 року.

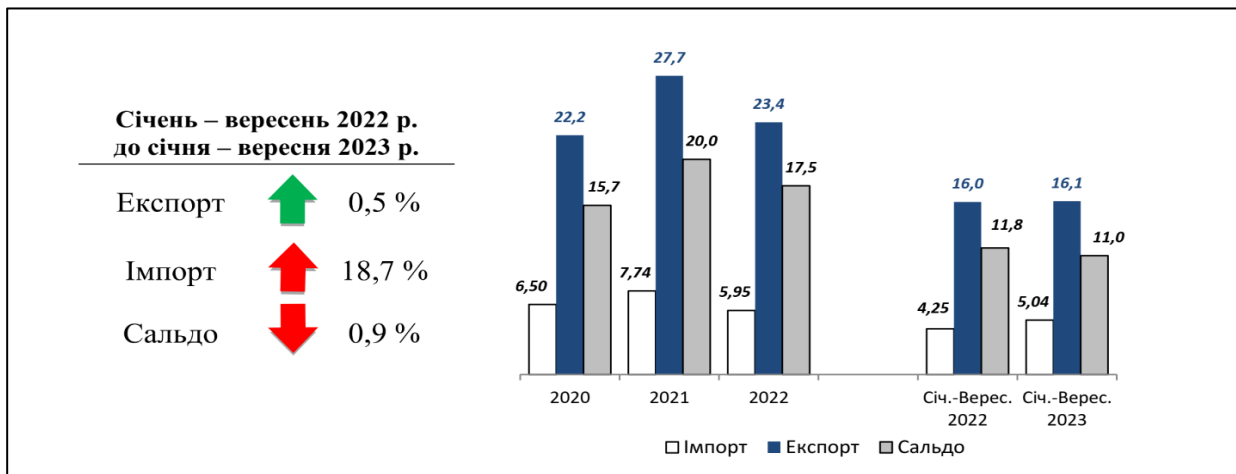

Рис 1. Зовнішня торгівля агропродовольчою продукцією, млрд дол США

За січень-вересень 2023 р. товарну структуру експорту агропродукцією найбільше сформували: кукурудза (23,9% валютної виручки від експорту товарів), олія соняшникова (23,2%) та пшениця (14,0%).

Основу імпорту товарів АПК становили спирт. етиловий менше 80 об. %, риба морожена, продукти для годівлі тварин – разом 15,5% від загальної вартості імпортованих товарів до України.

Значне зниження обсягів експорту відбулося за такими видами продукції: насіння соняшнику (на 1068,8 тис. т); жито (на 38,4 тис. т); соки (на 21,3 тис. т); мінеральна вода (на 12,4 тис. т); приготовлені томати (на 11,9 тис. т); потоки (на 10,4 тис. т); крохмаль (на 9,86 тис. т); яблука та груші (на 8,34 тис. т); маргарин (на 6,56 тис. т); сорго (на 5,75 тис. т); насіння олійних культур (на 5,35 тис. т); сигарети, сигари (на 4,58 тис. т); насіння для сівби (на 4,14 тис. т); овес (на 3,40 тис. т); масло вершкове (на 3,34 тис. т) тощо.

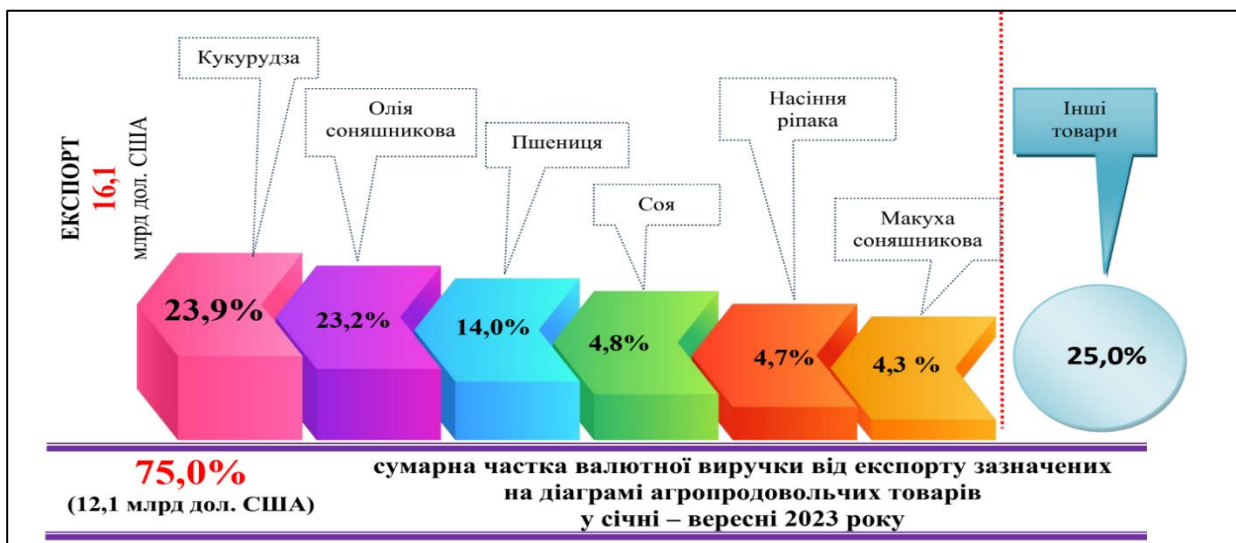

Рис 2. Товарна структура експорту агропродовольчої продукції (у грошовому еквіваленті)

Головними торговельними партнерами аграрної та харчової продукції є:

1. за експортом:

- Румунія (14,5% від загального обсягу експорту української агропродукції),
- Китай (11,1%),
- Туреччина (10,0%),
- Польща (7,9%),
- Іспанія (6,4%)
- Нідерланди (5,4%);

2. за імпортом

- Польща (13,2% від загального обсягу імпорту Україною агропродукції), Туреччина (7,6%),
- Італія (7,4%),
- Німеччина (7,0%),
- Норвегія (4,2%)
- Нідерланди (3,8%).

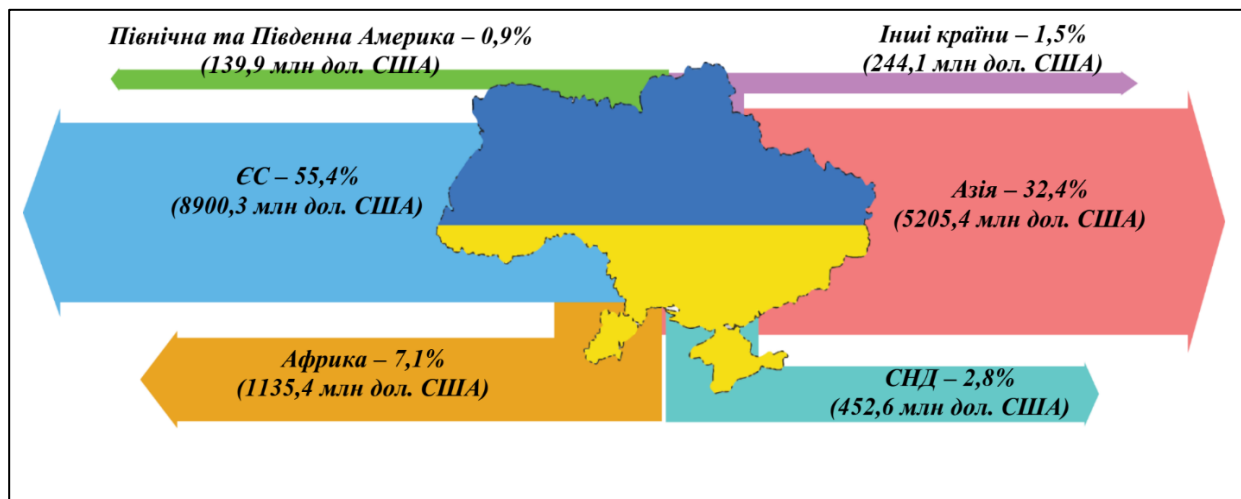

Рис 3. Географічна структура експорту агропродовольчої продукції

3.1. Експорт зернових культур

За даними Державної митної служби України, експорт зернових культур у січні-вересні 2023 року зріс у натуральному вигляді на 34,6% в порівнянні до попереднього 2022 року - майже до 33 тис. т.

Перш за все, зростання було обумовлено збільшенням обсягів експорту пшениці у два рази, ячменю на 32,2%, гречки та проса на 17,8%, а кукурудзи на 12,%. В той же час, експорт жита скоротивсь на 86%, вівса – на 67,8%, рису – на 95,1%, сорго – на 10,2%.

При цьому через значне падіння цін на зовнішніх ринках на зернові культури, у вартісному вигляді зростання експорту зернових складало лише 4,7%.

Середня експортна ціна за 9 місяців 2023 року у порівнянні до аналогічного періоду 2022 року на пшеницю зменшилась з 265 дол США/т. до 190,9 дол США/т, на жито з 228,6 дол США/т. до 224,6 дол США/т, на ячмінь з 221,6 дол США/т. до 171,3 дол США/т, кукурудзи з 248,4 дол США/т. до 199 дол США/т, сорго 240,7 дол США/т. до 227,9 дол США/т, гречка та просо з 319,2 дол США/т. до 303 дол США/т. Збільшились експортні ціни на овес з 219,1 до 260,3 дол США/т. та рис з 782,7 до 1728,6 дол США/т. , – саме на ті культури, обсяги експорту яких значно скоротились в цей період.

Вид продукції	Зміни вартості 2023 р. до 2022 р.	Зміни ваги 2023 р. до 2022 р.	Зміни середньої ціни 2023 р. до 2022 р.
Пшениця	+45,5%	+2 рази	-28,0%
Жито	-86,2%	-86,0%	-1,8%
Ячмінь	+2,3%	+32,2%	-22,7%
Овес	-61,8%	-67,8%	+18,8%
Кукурудза	-9,7%	+12,4%	-19,6%
Рис	-88,8%	-95,1%	+2,3 рази
Сорго зернове	-15,0%	-10,2%	-5,3%
Гречка, просо	+12,5%	+17,8%	-4,5%
ВСЬОГО	+4,7%	+34,6%	

Табл. 2 Порівняння групи «зернові культури» січень-вересень 2023 року до січня-вересня 2022 року

Щодо географічних змін у структурі експорту зернових культур за 9 місяців 2023 року у порівнянні з аналогічним періодом попереднього 2022 року варто відзначити значне збільшення частки продукції, що експортувалась до країн ЄС з 48,4% до 53,4%. До країн Азії експорт. навпаки скоротивсь з 35,8% до 32,7%, а до країн Африки з 14,5% до 13,2%.

В топ-5 країн-ринків збуту для українських зернових, як в минулому році, так і в нинішньому залишається Румунія, Китай, Іспанія, Єгипет, Туреччина. Але в 2023 році Туреччина з 3 місця перемістилася на 5 місце, поступившись за обсягами Іспанії та Єгипту.

У січні-вересні 2023 року найбільше пшениці з України експортувалось до Румунії – 18,6% (2203,8 тис. т. за середньою ціною 185,2 дол. США), Іспанії – 18,6% (2195,6 тис. т. за середньою ціною 183,1 дол. США) та Туреччини – 18% (2123,1 тис. т. за середньою ціною 195,8 дол. США). Ще 8,5% експорту пшениці з України відправили до Єгипту, а 6,7% в Бангладеш.

Ячменю у січні-вересні 2023 року найбільше експортувалось з України до Туреччини – 24,5% (417,8 тис. т. за середньою ціною 181 дол. США), Іспанії – 15,9% (217,8 тис. т. за середньою ціною 150,6 дол. США), Румунії – 15,4% (263,7 тис. т. за середньою ціною 161,9 дол. США). Ще 12,6% українського експорту ячменю відправили до Китаю, а 6,6% на Кіпр.

Кукурудзи у січні-вересні 2023 року Україна найбільше експортувала до Китаю – 22,1% (4281,9 тис. т. за середньою ціною 213,4 дол. США), Румунії – 14,6% (2828,9

тис. т. за середньою ціною 198,2 дол. США), Єгипту – 10,3% (1997 тис. т. за середньою ціною 169,5 дол. США). Ще 9,9% українського експорту кукурудзи було відправлено до Іспанії, а 8,9% до Італії.

У січні-вересні 2023 року, у порівнянні з аналогічним періодом попереднього 2022 року, частка країн Європейського союзу у структурі українського експорту пшениці збільшилась майже вдвічі (з 27,8% до 50,1%). У натуральному вигляді експорт української пшениці до країн ЄС зріс у 3,63% (з 1629,5 тис. т. до 5922 тис. т), що стало наслідком вимушеної зміни логістичних маршрутів внаслідок військових дій та переорієнтації українського експорту пшениці на сусідні країни, доступні для експорту сухопутним маршрутом.

Через блокування з боку РФ логістики морем частка країн Азії у структурі українського експорту пшениці скоротилась з 40,5 % до 36,1%, а частка Африки з 30,8 до 13%.

При цьому географічна структура експорту кукурудзи не зазнала таких значних змін. Частка країн ЄС в структурі українського експорту кукурудзи зросла лише на 1% з 55,2 до 56,2%.

3.2. Експорт олійних культур

Експорт олійних культур у січні-вересні 2023р. становив 4777,9 тис. т. на 1810 млн дол США. Зокрема, сої було експортовано 2092,2 тис. т. на 771,1 млн дол США, насіння ріпака 1971,3 тис. т. на 766,3 млн дол США, насіння соняшнику 686,2 тис. т. на 242,6 млн дол США, насіння льону 16,2 тис. т. на 6,94 млн дол США, насіння інших олійних культур 12 тис. т. на 23,4 млн дол.

У січні-вересні 2023 року 67% олійних культур експортувалось до країн ЄС, 19,9% до країн Азії, 9,6% до Африки, ще 3,4% в інші країни.

У порівнянні з аналогічним періодом 2022 року частка ЄС зменшилась на 8%, припинився експорт в країни СНД, натомість зріс експорт в Африку до 9,6%.???

Частка сої у загальному обсязі експорту олійних культур становила 43,8%, частка насіння ріпаку – 41,3%, частка насіння соняшника – 14,4%.

Середня експортна ціна сої становила 368,6 дол. США/т, насіння ріпаку – 388,7 дол США/т, насіння соняшнику 353,6 дол США/т, насіння льону 429,9 дол/т. , насіння інших олійних культур – 1959 дол. США/т.

Серед топ-5 країн для збуту українських олійних культур – Румунія (21,3%), Туреччина (17,2%), Болгарія (14,8%), Польща (10,4%), Угорщина (5,4%). Загальна частка цих п'яти країн в структурі українського експорту олійних культур – 69,1%

За 9 місяців 2023 року обсяг експорту олійних культур у порівнянні з аналогічним періодом 2022 року зріс на 5,3% у кількісному вигляді, в той час як у вартісному вигляді обсяг експорту зменшився на 20,2%.

Вид продукції	Зміни вартості 2023 р. до 2022 р.	Зміни ваги 2023 р. до 2022 р.	Зміни середньої ціни 2023 р. до 2022 р.
Соя	+54,2%	+2 рази	-23,4%
Насіння льону	-35,1%	+8,6%	-40,2%
Насіння ріпака	-8,1%	+15,0%	-20,1%
Насіння соняшнику	-72,8%	-60,9%	-30,6%
Насіння інших олійних культур	-20,6%	-30,8%	+14,9%
ВСЬОГО	-20,2%	+5,3%	

Табл. 3 Порівняння групи «олійні культури» січень-вересень 2023 року до січня-вересня 2022 року

Це було зумовлено падінням експортних цін на всі основні культури. Зокрема, експортна ціна на сою зменшилась на 23,4%, на насіння льону на 40,2%, на насіння ріпаку на 20,1%, на насіння соняшнику на 30,6%. Тому при зростанні експорту сої в 2023 році в натуральному вигляді у два рази, у вартісному вигляді експорт зріс лише на 54%. Експорт льону в натуральному вигляді зріс на 8,6%, а у вартісному скоротився на 35,1%, насіння ріпака експортували на 15% більше в натуральному вигляді, але у вартісному вигляді падіння склало 8,1%.

Найгірша ситуація з експортом соняшнику: падіння обсягів експорту за 9 місяців 2023 року у порівнянні з аналогічним періодом 2022 року становило 60,9%, а у вартісному вигляді – 72,8%.

4. Ланцюги поставок сільськогосподарської продукції

Найбільшим викликом для АПК залишається експортна логістика. Через блокаду морських портів українському агробізнесу довелося переорієнтувати логістичні потоки в напрямку західних кордонів і річкових терміналів та загалом диверсифікувати логістичні маршрути, щоб за будь-яких обставин забезпечувати експорт сировини і готової продукції. Наявні шляхи перебувають під загрозою, зокрема річкові порти на Дунаї останні кілька місяців постійно зазнають обстрілів з боку російського агресора.

Водночас економічно виправдані альтернативи морським перевезенням наразі не існують. За нинішніх обставин наземними та річковими шляхами Україна може вивезти лише близько 30 млн т/рік. Для порівняння, у довоєнний період об'єми експорту з України склали до 7 млн т. продукції на місяць.

У серпні 2023 року було відкрито тимчасовий коридор Чорним морем, який працює завдяки підтримці наших збройних сил і довірі міжнародних партнерів. За даними Мінагропродполітики, поступово кількість кораблів, які заходять в порти збільшується. За час роботи нового коридору в порти зайшло 38 суден, які змогли вивезти майже 700 тис. т. зерна переважно в країни Європи та Африки.

Наразі найбільший обсяг аграрної продукції експортується Дунаєм через Румунію. Зокрема, у вересні через дунайські порти експортували майже 2,3 млн т. агропродукції. У серпні цей показник був дещо вищий - 2,4 млн т.

Загалом весь експорт. аграрної продукції з України у вересні склав 3,6 млн т. За даними Мінагропродполітики є нагальною потребою збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції до 6 млн тонн на місяць для збереження сільського господарства, ключової галузі економіки країни. Забезпечити такий обсяг транспортування можна лише відновивши повноцінну роботу глибоководних портів Великої Одеси.

Водночас слід зазначити збільшення обсягів постачань залізницею. У поточному році частка постачань пшениці цим видом транспорту становила 22% від загального обсягу експорту проти 17% за першу половину вересня і 10% за першу половину серпня. Таким чином, відносний показник постачань зернової залізничним транспортом досяг свого максимуму з травня 2022 року.

За даними Мінагропродполітики, у жовтні з України автотранспортом було експортовано 398 тис. т. агропродукції, що дещо перевищує показники в вересні та серпні – 392 тис. т. та 372 тис. т. відповідно.

Середньодобова норма пропуску автомобілів з агропродукцією на експорт. через митні пункти у жовтні склала: через кордон із Польщею 6071 т. на добу (~242 авто); з Румунією 4252 т. на добу (~170 авто); з Угорщиною 2878 т. на добу (~115 авто); з Словаччиною 1343 т. (~54 авто); з Молдовою 2795 т. (~111 авто)».

Найбільшу пропускну здатність у жовтні забезпечував пункт. «Порубне – Сірет» з відділами митного оформлення №1 та №2 митного посту «Вадул-Сірет». Даний пункт. за жовтень оформив майже 72 тис. т. агровантажів на експорт. автомобільним транспортом. Далі за кількістю йдуть пункт. пропуску «Чоп – Захонь» та митний пост. «Тиса», через який було оформлено близько 66 тис. т. агроекспорту автомобільним транспортом.

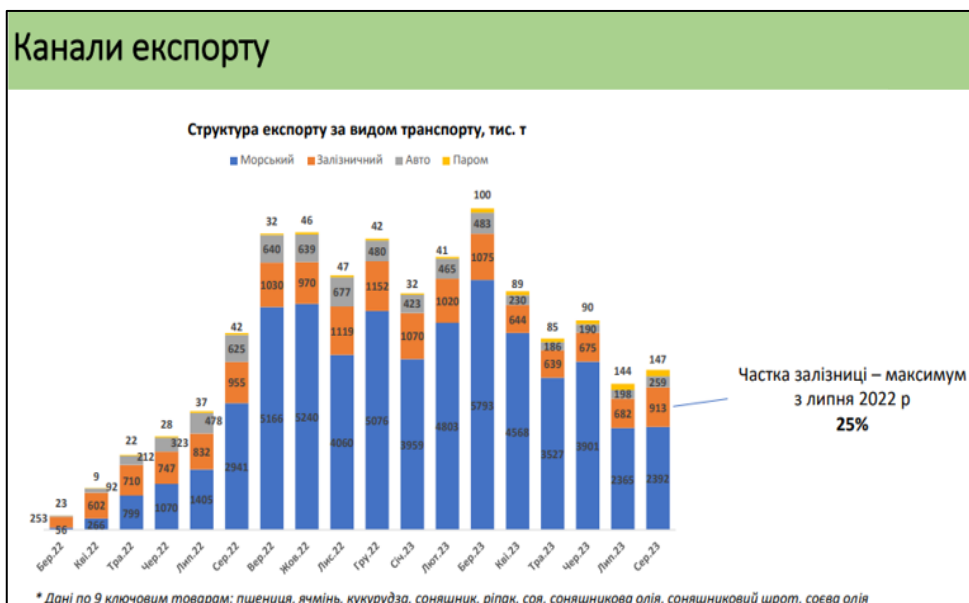

Рис. 4 Структура експорту агропродукції за видами транспорту, тис т

З 6 листопада польські перевізники заблокували рух вантажівок на чотирьох з восьми пунктах пропуску з Україною: "Краківець-Корчова", "Ягодин-Дорохуськ", "Рава-Руська-Хребене" та "Медика-Шегині".

Польські перевізники скаржаться, що програють українським компаніям, які пропонують нижчі ціни на свої послуги та транспортують товари в межах Європейського Союзу.

Протестувальники вимагають від ЄС знову запровадити систему дозволів для українських перевізників, тобто скасувати "транспортний безвіз".

Крім того, поляки наполягають, щоб порожні польські вантажівки, які повертаються з України до Польщі, могли перетинати кордон без «єЧерги».

Тільки за декілька перших днів блокади на кордоні скупчилося 20 тисяч автомобілів, серед них, станом на минулий тиждень — майже три тисячі вантажівок. За повідомленнями польських ЗМІ, час очікування на перетин зараз сягає до 140 годин. За даними Федерації роботодавців України прямі збитки України від блокади руху автомобільного транспорту польськими перевізниками перевищили 400 млн євро.

Влада Польщі офіційно відреагувала на блокаду та закликає Україну виконати вимоги польських протестувальників, зокрема: скасувати обов'язкову реєстрацію у системі «єЧерга» для порожніх вантажівок, які повертаються з України до ЄС (однією з причин протесту польських перевізників є саме запровадження Україною електронної черги); створити спільний комітет для аналізу впливу «транспортного безвізу» (Угоди про лібералізацію транспортних перевезень з Україною) на ринок автомобільних перевезень ЄС, скільки скасування цієї угоди є ключовою вимогою польських перевізників.

Єврокомісія офіційно підтвердила зацікавленість в якнайшвидшому розблокуванні кордону. Україна та Єврокомісія напрацьовують компромісні рішення для розблокування українсько-польського кордону. Водночас повернення дозволів для українських перевізників не обговорюється.

23 листопада до акції перевізників на ПП «Медика-Шегині» доєдналися і польські фермери з ініціативи «Ошукане село».

5. Заборона ЄС на імпорт певних груп сільськогосподарських товарів з України

Після повномасштабного вторгнення РФ українські порти в Чорному морі були заблоковані, через що Україна, один із найбільших у світі експортерів зерна, була змушена шукати альтернативні маршрути постачання, зокрема через Польщу та Румунію.

В рамках вияву солідарності ЄС з Україною Європейська Комісія ініціювала комплекс заходів для допомоги Україні експортувати сільськогосподарську

продукцію. ЄК реалізувала план дій зі створення «Шляхів солідарності», щоб забезпечити Україні можливість експортувати зерно, а також імпортувати необхідні товари, від гуманітарної допомоги до кормів для тварин і добрив.

Також Європейський Союз з 4 червня 2022 року запровадив тимчасові заходи з лібералізації торгівлі з Україною, якими тимчасово призупинив дію мит. та квот. щодо сільськогосподарської продукції.

Протягом 2022 року Польща та Румунія спільно сприяли експорту зернових з України. Додаткова пропозиція зерна на їхніх ринках спричинила тиск на фермерів, оскільки вплинула на ціни та можливості зберігання зернових. У двох країнах відбувалися місцеві протести проти урядів та блокування митних пунктів пропуску на границі з Україною.

За оцінками Європейської комісії, фермери з Польщі, Румунії, Угорщини, Болгарії та Словаччини втратили 417 мільйонів євро від напливу дешевого українського зерна на їхні ринки.

У квітні 2023 року Єврокомісія погодила з чотирма країнами-сусідами України – Болгарією, Угорщиною, Польщею і Словаччиною – та оголосила пакет. заходів, який мав виконуватися після того, як згадані країни скасують свої одноосібні дії проти аграрного імпорту з України. Цей пакет. обмежив імпорт. на територію згаданих країн, а також Румунії, чотирьох ключових продуктів з України – пшениці, кукурудзи, насіння ріпаку та соняшнику, однак зберіг можливість транзиту таких товарів до інших країн ЄС та на світовий ринок.Ці обмеження набули чинності 2 травня 2023 року та були чинними до 5-го червня 2023 року, за попереднім режимом безмитної торгівлі між ЄС і Україною.

5 червня 2023 року на вимогу п'яти центральноєвропейських країн Європейська комісія продовжила обмеження на імпорт. української агропродукції до 15 вересня 2023 року.

Обмеження стосуються імпорту пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику з України. Водночас сфера застосування цих заходів до даних продуктів скорочується з 17 до 6 тарифних ліній.

Для компенсації втрат. фермерам, ЄС виділив €100 млн п'яти країнам, які блокують українське зерно. Зокрема: €9,77 млн отримає Болгарія, €15,93 млн - Угорщина, €39,33 млн - Польща, €29,73 млн - Румунія, €5,24 млн - Словаччина.

З 15 вересня 2023 р Європейська комісія не продовжила обмеження на імпорт. українського зерна до п'яти країни ЄС. Європейський Союз скасував заборону на імпорт. певних груп сільськогосподарських товарів з України, запроваджену Імплементативними Регламентами Європейської Комісії від 02.05.2023 № 2023/903 та від 05.06.2023 № 2023/1100.Звернення України до Світової організації торгівлі (СОТ) проти Польщі, Словаччини та Угорщини через односторонню заборону імпорту української агропродукції та розроблення механізму контролю поставок українського зерна до ЄС дозволили розблокувати процес переговорів щодо торговельних обмежень окремими європейськими країнами.

З метою здійснення верифікації та погодження експорту окремих сільськогосподарських товарів до Республіки Болгарія, Румунії, Словацької Республіки, Угорщини та Республіки Польща Кабінет Міністрів України визначив відповідний перелік товарів: пшениця і суміш пшениці та жита (меслин): код УКТ. ЗЕД 1001 99 00 00; кукурудза: код УКТ. ЗЕД 1005 90 00 00; насіння ріпаку або кользи, подрібнене або неподрібнене: насіння ріпаку або кользи з низьким вмістом ерукової кислоти: код УКТ. ЗЕД 1205 10 90 00, 1205 90 00; насіння соняшнику, подрібнене або неподрібнене: код УКТ. ЗЕД 1206 00 91 00, 1206 00 99 00 що підлягають ліцензуванню.

Видача ліцензій на експорт товарів, зазначених у цьому додатку, здійснюється на підставі погоджень, що надаються Міністерством аграрної політики та продовольства України після двосторонніх консультацій з партнерами у 15денний термін з дати одержання від Мінекономіки заявки на одержання ліцензій на експорт зазначених товарів без залучення суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності у порядку міжвідомчого обміну інформацією.

В рамках боротьби із тіньовим ринком зернових з 1 листопада в Україні запроваджені нові правила експорту аграрної продукції. Відповідну постанову №1132 «Про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах військового стану» було ухвалено 31 жовтня. Такі документи можуть гарантувати, що зерно з України, призначене для третьої країни, не залишиться в одній із сусідніх держав, а транзитом попрямує до кінцевого пункту.

Нові правила, під дію яких потрапляють операції із зерновими, олійними та продуктами переробки, покликані сприяти детінізації ринку аграрного експорту. Контроль за їх дотриманням покладений на Мінагрополітики, Мінекономіки, Мінцифри, Мінфіну, Держмитслужби, ДПС, а також представників силових відомств, які у жовтні розгорнули буквально тотальний контроль при експорті зернових на портових терміналах.

Європейська комісія постійно моніторить ситуацію на ринку сільськогосподарської продукції у ЄС та проводить оцінку впливу українського агроекспорту. Члени комітету Європейського парламенту з питань сільського господарства та розвитку на даний момент не спостерігають серйозних негативних наслідків для ринків країн ЄС від експорту української сільськогосподарської продукції.

Європейська Комісія і надалі працює над розвитком "шляхів солідарності" та зменшенням витрат на транзит. За даними євродепутатів, «шляхи солідарності» стали рятівними для української економіки і дозволили експортувати понад 108 мільйонів тонн товарів та імпортувати 38 мільйонів тонн іншої продукції на загальну суму 123 млрд євро. Ці обсяги значно зросли після відкриття чорноморського маршруту.

6. Виконання Україною вимог щодо початку переговорного процесу вступу до ЄС

23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на вступ у ЄС, після цього Європейська Комісія висунула сім вимог, які має виконати Україна для початку переговорного процесу про вступ.

За понад рік імплементації Україна продемонструвала серйозний прогрес у втіленні проєвропейських реформ. Пророблено значну роботу з виконання семи рекомендацій Єврокомісії, що є необхідним для рішення про початок перемовин щодо членства України в ЄС. Було ухвалено низку важливих рішень в Парламенті та Уряді, зокрема, щодо посилення боротьби з корупцією, антиолігархічних заходів, забезпечення відповідності національного законодавства щодо боротьби з відмиванням грошей стандартам FATF, забезпечення прав національних меншин та інші.

Європейська комісія 8 листопада 2023 року оприлюднила звіт про прогрес, якого досягли країни-кандидати на вступ до Євросоюзу. Звіт відкриє дорогу до офіційних переговорів з Україною про приєднання до ЄС. Це друга велика сходинка на шляху до нашого членства. Перша була подолана 23 червня 2022 року, коли Україна й Молдова отримали статус кандидатів на вступ до ЄС. Остаточне рішення щодо відкриття офіційних переговорів про вступ України та Молдови в ЄС ухвалить на своєму саміті 14-15 грудня (очікуємо рішення Європейської Ради).

На шляху приєднання до європейської спільноти Україну очікує складний переговорний процес, і аграрне питання буде одним із ключових при вступі України до ЄС. Біля 40% з усього, що необхідно адаптувати для вступу в ЄС, пов'язано саме з сільським господарством і харчовими продуктами.

7. Підсумки і пропозиції

Після початку широкомасштабного вторгнення російського агресора в Україну Європейський Союз здійснив безпрецедентні кроки з підтримки української економіки. Радикальна лібералізація торгівлі послужила рятівним колом для української економіки у стані війни. Разом з тим, вона вказала на чисельні проблеми, які необхідно подолати країні на шляху повноцінної та взаємовигідної європейської інтеграції та вступу України до ЄС.

Зважаючи на блокаду Чорного моря російським флотом, лівова частка українського експорту переправляється через сухопутний західний кордон та обмежені за потужністю порти Дунаю. На поточний момент, стан наявної прикордонної інфраструктури не відповідає вимушеним навантаженням.

Досить гострою є проблема заборони ввозу української сільськогосподарської продукції до Польщі, Угорщини, Румунії, Словаччини та Болгарії, а також блокування кордону польськими перевізниками. Постає питання про необхідність диверсифікації українського експорту до ЄС. Пошкодження прикордонної

інфраструктури унаслідок постійних обстрілів з боку росії лишається значною перешкодою для безперервного українського експорту.

Основні напрямки забезпечення стійкості аграрного сектору до функціонування в умовах війни та ефективних євроінтеграційних процесів:

1. Поглиблення співпраці між Україною та ЄС у сфері торгівлі – ключова умова для подальшої успішної інтеграції України у європейське співтовариство. Вирішення нагальних проблем з ЄС у сфері торгівлі повинна опиратися на довгострокову стратегію та сприяти вступу України до ЄС.
2. Покращення якості комунікації з європейськими інституціями та бізнесом. На поточний момент, інтереси українських стейкхолдерів недостатньо репрезентуються в процесі перемовин з європейськими партнерами. Створення організацій та інституцій для лобювання інтересів українських підприємців, могло б сприяти більш відкритій та взаємовигідній співпраці.
3. Розвиток експортної інфраструктури має стати ключовим напрямком співпраці органів влади та агробізнесу ЄС та України. Робота з європейськими партнерами на постійній основі задля усунення технічних та політичних перешкод для українського аграрного експорту через кордони ЄС, щоб цей напрямок запрацював максимально ефективно. Адже найближчим часом повноцінне відновлення експорту морським шляхом буде неможливе через пошкодження інфраструктури українських портів, заміноване море, продовження військових дій, і ряд інших проблем, на вирішення яких знадобиться час та залучення значних ресурсів.
4. Отримання підтримки від ЄС в рамках програми UkraineFacility в розрізі агропромислового комплексу для:
 - зміцнення с/г інституцій та нормативно-правової бази відповідно до політики ЄС;
 - посилення сільськогосподарських ланцюгів доданої вартості;
 - розмінування земель;
 - посилення стійкості продовольчих та с/г систем (стимулювання та підтримка харчової промисловості, розвиток зрошення, екологічно чисті методи сільського господарства тощо).
5. Підготовка українських аграріїв до роботи за правилами «European Green Deal», що набирають чинності у 2030 році, основним документом, на якому базується аграрна політика ЄС до 2050 року.
6. Максимальне залучення прямих і непрямих іноземних інвестицій, спрямованих на підтримку господарської діяльності аграрних підприємств, збереження чисельності найманих працівників, недопущення банкрутства аграрних підприємств.
7. Продовження пільгового фінансування галузі за кредитною ставкою 5% за програмою «5-7-9», яка дуже добре себе зарекомендувала, оскільки є доступною для малого, середнього і великого агробізнесу. А також збільшення лімітів кредитування до оптимальної позначки у 150 млн грн.

8. Пошук можливостей для зниження вартості логістики та покриття страхування морського транспорту.
9. Інвестиції в заходи безпеки для с/г активів та інфраструктури в регіонах, які постраждали від війни, для зменшення ризиків подальших втрат.
10. Розбудова зерносховищ та іншої інфраструктури для збереження зернових та іншої аграрної продукції.
11. Для нарощування ВВП країни в умовах війни та обмеження обсягів експорту аграрної сировинної продукції необхідна системна робота над залученням інвестицій у розвиток сучасної переробної промисловості та зростання її частки в структурі ВВП.

За результатами аналітичного огляду поточного стану агропродовольчого сектору та напрямків розвитку аграрної торговельної політики Україні у 2024 році підготовлені Пропозиції (таблиця 1) щодо тем для розгляду Робочою групою АПД з питань торговельної політики у 2024 році.

У пропозиціях також враховані й актуальні проблеми агробізнесу, які потребують системного вирішення та можуть стати предметом уваги членів робочої групи.

Пропозиції щодо тем для розгляду Робочої групи не є вичерпними і обов'язковими, а лише пропонуються для обговорення, узгодження та можливого врахування у подальшій роботі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового комплексу. Зовнішньоторговельний обіг окремих груп продукції АПК за січень – вересень 2023 року
2. Аналітичний огляд АПК-Інформ № 9 (111) вересень 2023 (Олія)
3. Аналітичний огляд АПК-Інформ № 9 (111) вересень 2023(Зерно)
4. АПК-Інформ. Тренди зернового та олійного ринків України(вересень 2023р)
5. Національний інститут. стратегічних досліджень (НІСД). Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни(квітень 2023р).